

Теоретичні аспекти впливу мотиваційних складових на підвищення ефективності занять із фізичної культури

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів)

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах сучасних соціально-економічних перетворень в Україні здоров'я української нації належить до рангу пріоритетних ідеалів і національних інтересів. Із розвитком суспільства й сучасних технологій змінюється ставлення й до фізичної культури. У зв'язку зі збільшенням часу, який підрастаюче покоління проводить у положенні сидячи за уроками, перед монітором комп'ютера та телевізором, зростає потреба в мотивації учнів до занять фізичними вправами в режимі шкільного дня, а також у вільний від навчання час. Саме тому формування мотивів до таких занять є важливою потребою суспільства, бо систематичні заняття фізичною культурою сприяють розвитку основних фізичних якостей, вихованню волі, сміливості, наполегливості, позитивно впливають на зміцнення здоров'я, підвищують розумову працездатність і соціальну адаптацію.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Аналіз розвитку педагогічної теорії та практики показує, що на всіх етапах становлення професійної освіти вчені здійснювали пошук нових підходів і критеріїв мотивації школярів до навчання, формування інтересу до фізичної активності.

Дослідження методів фізичного виховання, зокрема формування позитивного інтересу до занять фізичною культурою школярів, останнім часом привертає особливу увагу як педагогів-науковців, так і практиків (Б. Ведмеденко, Є. Козак), і є перспективним напрямом наукового пошуку в системі національної освіти й виховання. Проте у вітчизняній педагогічній літературі названій проблемі приділено недостатньо уваги, хоча окремі аспекти знайшли висвітлення в працях сучасних дослідників.

Проблема розвитку інтересу школярів до уроку фізичної культури і в загальнотеоретичному аспекті, і в психології та методиці фізичного виховання була предметом уваги таких видатних науковців, як Є. Ільїна (2000 р.), С. Занюк (2002 р.), Н. Бордюк (2006 р.), Н. Євтушевської (2007 р.), Є. Козака (2002 р.) та ін.

Завдання дослідження – узагальнити дані науково-методичної літератури з питання, що досліджується; проаналізувати основні напрями підвищення в школярів мотивації до фізичної активності, виявити основні шляхи розвитку інтересу до занять фізичною культурою.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Важливим компонентом у структурі навчання рухових дій на уроках із фізичної культури є мотивація учнів до занять. Її можна визначити як складну багаторівневу систему збудників, що включає потреби, мотиви, ідеали, прагнення, установки, емоції, цінності тощо. Активність людини здебільшого визначається метою її діяльності. Специфіка людської мотивованої діяльності полягає в тому, що вона завжди є цілеспрямованою.

У загальному розумінні мотив – це те, що стимулює людину до певної дії. На думку низки вчених, мотиви, якими керуються педагоги при навчанні, значно впливають на хід процесу навчання. Мотиви можуть бути різними, проте в усіх випадках вони повинні носити позитивний характер. Для педагога важливо знати, які мотиви, інтереси має кожен з учнів (наприклад приходити на конкретне заняття). Здебільшого саме мотиви визначають у майбутньому хід усього процесу навчання. Тут велике значення керівної й направляючої ролі вчителя: він через вибір правильної мотивації забезпечує необхідні умови для успішних занять фізичною культурою, організовує молодь, стимулює пізнавальну діяльність, навчає правильно застосовувати свої знання й уміння не тільки у фізичному вихованні, а й у повсякденному житті [5].

Одним з основних компонентів мотивації є інтерес. Інтерес – це усвідомлене позитивне ставлення до чого-небудь, що спонукає людину проявляти активність до пізнання об'єкта, який її цікавить. У поняття інтересу входять уявлення про об'єкт; почуття задоволення, що викликає об'єкт; ставлення до вольових зусиль, вплив відчуття приємного або позитивного на волю [4]. Зі свого боку, інтереси характеризуються направленістю (виділяють матеріальні, духовні, інтелектуальні, суспільні, пізнавальні, спортивні, професійні інтереси) та вибірковістю (інтерес до спортивних ігор, до професії вчителя фізичної культури).

Духовні інтереси розвиваються найбільш ефективно, коли існує можливість їх задоволення. У зацікавленості виявляються основні мотиви й рухомі сили соціального суб'єкта, групи, класу, суспільства. Саме за їх наявністю та змістом можна судити про всебічний як фізичний, так і інтелектуальний інтерес учителя.

Інтелектуальні інтереси – це знання предмета й методики, культурний кругозір, розуміння дітей, уміння контактувати з ними, уміння підтримувати дисципліну, згуртовувати колектив, організувати індивідуальну та колективну діяльність для формування стійких інтересів до занять фізичними вправами чи руховими іграми і на їх основі виховувати позитивну звичку до фізичної культури та спорту [1].

Формування інтересу до вивчення певних рухових дій на уроках фізичної культури полягає в такому: словесні форми впливу на свідомість учнів повинні раціонально поєднуватися з практичними методами, показом, повторенням та перевіркою обсягу запам'ятовування змісту й послідовності виконання вправ, усвідомлення їх місця й ролі в режимі дня учня. Спочатку застосовуються методи та прийоми роз'яснення, потім демонструються вправи, а наприкінці – інструктування, спрямоване на проведення самостійних занять [6].

Виховання в учнів інтересу до занять фізичною культурою є предметом особливої уваги як у теорії педагогіки, так і в методиці фізичного виховання. Це пов'язано з тим, що в підлітковому віці в школярів відбувається перехід від природної потреби в рухах в усвідомлену необхідність занять фізичними вправами. Такий підхід, як відомо, потребує вольових зусиль учнів, що в підлітковому віці ще не достатньо сформовані. Тому в практичній роботі потрібно спиратися на інтерес, який є великою рушійною силою, може значно підсилити мотиви й заохотити школярів до регулярних занять фізичними вправами [8].

Інтерес учнів до фізичної культури ґрунтується на опануванні знаннями, уміннями та навичками фізичних вправ, рухливих і спортивних ігор, що задовольняють потреби, відповідають мотивам, створюють позитивний настрій.

За даними С. Рубінштейна, А. Леонтьєва, П. Сімонова й інших учених, виховання в учнів інтересу до будь-якої діяльності багато в чому залежить від впливу на їхню інтелектуальну, емоційно-вольову й мотиваційну сфери.

К. Ушинський, указуючи на роль інтересу та звички у вихованні особистості, акцентував увагу на тому, що лише інтерес активізує її прояв. Саме інтерес через звичку відкриває педагогу можливість вносити ті чи інші свої принципи в сам характер виховання, його нервову систему, його природу [9]. Однак проблема цільового виховання інтересу в учнів до занять фізичною культурою тісно поєднується з проблемою цілісності навчально-виховного процесу, яка розкривається групою авторів (В. Белорусова, І. Бех, Б. Ведмеденко, М. Зубалій, М. Козленко, В. Новосельський, М. Гуменюк, Г. Корда, Л. Волков).

Їхні висновки свідчать про те, що інтерес до фізичної культури проходить через опанування знаннями, уміннями та навичками фізичних вправ, спортивних ігор, що задовольняють потреби, відповідають мотивам, створюють позитивний настрій.

Позитивний інтерес до занять фізичною культурою визначається як пізнавальна форма спрямованості особистості на предмет пізнання (соціокультурний досвід із фізичного розвитку й удосконалення людини, можливості власного фізичного самовдосконалення в тісному зв'язку з духовною культурою) [2]. За К. Платоновим, у людини інтереси розвиваються на базі умовного рефлексу другої сигнальної системи та комплексно перетворюються на допитливість [7].

Оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості в процесі навчання рухових дій відбувається лише за умови прояву її активності в навчально-пізнавальній діяльності. Організована діяльність, у якій людина бере участь без бажання, практично не розвиває її. У будь-якому випадку важливо, щоб був сформульований чіткий особистий мотив до уроків фізичної культури й розвинувся стійкий інтерес до них [8].

Інтерес є постійним зусиллям енергії учня, тобто може полегшувати виконання діяльності (коли йому цікаво, не потрібно примушувати себе напружуватися) чи, навпаки, стимулює вольове зусилля, допомагає проявляти терпіння, завзятість, наполегливість, підтримує цілеспрямованість.

В основі формування інтересу до занять фізичною культурою лежить принцип побудови педагогічного процесу *свідомості й активності учнів*. Сутність цього принципу полягає в такому: якщо учень розуміє суть поставленого завдання та зацікавлений у його розв'язанні – то це прискорює хід навчання [10].

На основі вивчених джерел можна систематизувати розвиток інтересу до занять спортивними іграми таким чином:

1. *Інтерес до знань*. Його сутність ґрунтується на одержанні задоволення від самого процесу оволодіння всією сукупністю знань, умінь і навичок певних видів фізичних вправ на заняттях із фізичної культури.

2. *Пізнавальні інтереси* поділяються на такі рівні: нижчий (елементарний рівень пізнавального інтересу, який обумовлюється увагою до конкретних фактів, знань, описів, дій за зразком; середній (інтерес до залежностей, причинно-наслідкових зв'язків, до самостійного їх установаження); вищий рівень (виявляється в інтересі до теоретичних проблем у творчій діяльності з метою засвоєння знань).

Для розвитку інтересу до занять із фізичної культури використовують такі способи:

1. Навчання, що захоплює: новизна навчального матеріалу; використання яскравих прикладів і фактів у процесі викладу нового матеріалу, історизм, показ практичного застосування знань у зв'язку із життєвими планами й орієнтаціями учнів тощо.

2. Використання нових і нетрадиційних форм навчання: проблемне навчання; евристичне навчання; навчання з комп'ютерною підтримкою; застосування мультимедіа-систем; використання інтерактивних комп'ютерних засобів тощо.

3. Взаємонавчання: рецензування відповідей товаришів; допомога слабшим учням тощо.

4. Участь у дискусіях та обговореннях: відстоювання власної думки; постановка запитань до своїх товаришів й учителів фізичної культури; аналіз особистих пізнавальних і практичних дій тощо [10].

На основі даних В. Гусева, В. Крюченкова та інших учених очевидно, що розвиток в учнів інтересу до занять фізичною культурою багато в чому залежить від впливу на їхню *інтелектуальну* (формування в школярів системи знань про вплив фізичних вправ на розвиток організму, умінь і навичок самостійно займатися фізичними вправами на основі здійснення міжпредметних зв'язків фізичної культури з біологією людини, валеологією й іншими предметами); *емоційно-вольову* (емоційно-вольовий вплив на учнів, спрямований на формування в дітей позитивного ставлення до занять) і *мотиваційну* (вплив на мотиваційну сферу із метою формування в дітей позитивних мотивів до фізичного самовдосконалення через застосування різних прийомів стимулювання й мотивування) сфери.

На думку О. Остапенко, виховання в учнів інтересу до занять фізичною культурою виходить із природної потреби в рухах, яка з часом може стати усвідомленою необхідністю займатися фізичними вправами [6].

Найважливіше завдання вчителя фізичної культури – зацікавити учня предметом, а також сформувати уявлення про власне здоров'я. Тільки за умови усвідомлення дітьми реальної можливості такого впливу на власний організм стає можливим ефективно розв'язання рухових завдань, що є змістом будь-якого навчального заняття.

Н. Волкова зазначила, що основними вимогами взаємодії учня й учителя повинні бути креативність; комунікативність; педагогічна діагностика для виявлення творчого потенціалу особистості кожного учня; творча співпраця педагога й школяра, що передбачає спільну мету – формування творчої та всебічно розвиненої особистості [3].

Наприклад, вивчення спортивних ігор забезпечує набуття навичок взаємодії в колективі, розвиває такі морально-вольові якості, як уміння підкорити особисті інтереси інтересам колективу, взаємодопомогу, повагу до своїх партнерів і суперників, почуття відповідальності.

Багато спеціалістів поділяють думку про те, що відсутність яскраво виражених здібностей може бути компенсована розвитком інших важливих професійних якостей – працелюбства, чесного й серйозного ставлення до своїх обов'язків, систематичної та постійної роботи над собою. Уміння вчителя фізкультури використовувати особистісно орієнтований підхід і різні методи стимулювання та заохочення може бути насамперед спрямоване на учнів зі слабкими здібностями, але наполегливих і працьовитих.

Низка досліджень учених (І. Бех, Б. Ведмеденко, Г. Щукіна) свідчить про комплексний характер впливу умов і певного рейтингу окремих із них: міське й сільське проживання, яке не породжує суттєвої різниці інтересів; а вік і стать учнівської та студентської молоді мають значний вплив на різницю інтересів.

Значний вплив на розвиток інтересів до навчання має осередок за спільними інтересами занять у спортивній секції, навчання в класі. Учені встановили в паралельних групах різні сторони загальної структури інтересів, різний рівень їхньої зрілості, констатували різну форму прояву інтересів. Якщо

вважати, що заняття улюбленим видом спорту має в основі симпатію, то можна передбачити, що між симпатією, спрямованістю й силою інтересів учнівської молоді існує певний взаємозв'язок. Як правило, спільність інтересів породжує в молоді симпатію один до одного, а симпатія в процесі двосторонньої комунікації викликає наближення інтересів. Фізичний розвиток юнаків та дівчат, що перебувають на різних ступенях навчання, як правило, формує суттєві розбіжності інтересів завдяки різниці алгоритмів взаємодії.

Висновки. Аналіз науково-методичної літератури й практичний досвід науковців свідчать про те, що ефективність шкільного процесу залежить від її висококваліфікованих учителів. Не є винятком фахівець із фізичної культури, який за допомогою набутих знань і досвіду, реалізованих у певній послідовності, здатен навчати учнів умінь і навичок із багатьох видів спорту, формувати в них інтерес до навчання, спонукати до здорового способу життя.

Важливою умовою ефективності процесу навчання на уроках фізичної культури є формування в школярів мотивації до таких занять, що є предметом особливої уваги педагогів.

Висновки науковців свідчать про те, що інтерес до таких занять торкається низки проблем. Це соціальні та психологічні чинники, що зумовлюють виникнення й розвиток моральних переконань, позитивно впливають на формування зацікавленого ставлення до занять фізичними вправами підтримання настрою та позитивних емоцій до, під час і після занять; опанування знаннями, уміннями та навичками фізичних вправ, рухливих і спортивних ігор, що задовольняють потреби, відповідають мотивам, створюють позитивний настрій; інтереси за направленістю (виділяють матеріальні, духовні, інтелектуальні, суспільні, пізнавальні, спортивні, професійні інтереси) і вибірковістю (інтерес до спортивних ігор, до професії вчителя фізичної культури), реалізація творчого підходу та втілення креативних ідей; новизна навчального матеріалу й використання новітніх інноваційних технологій; взаємонавчання; зворотній зв'язок учитель–учень–учитель; стимулювання; майстерність виконання спеціальних рухових дій; привабливий зовнішній вигляд учителя та ін. Значний вплив на розвиток інтересів до навчання має осередок за спільними інтересами занять у спортивній секції, навчання в класі.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в дослідженні способів розвитку пізнавальних здібностей учнів на уроках фізичної культури.

Список використаної літератури

1. Билогур Б. Е. К обоснованию стратегии развития вузовского предмета «Физическая культура» / Б. Е. Билогур // Актуальні проблеми фізичного виховання у вузі : матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. – Донецьк : ДонДМУ ім М. Горького, 1998. – С. 34–40.
2. Ведмеденко Б. Виховання в учнів інтересу до фізичної культури / Б. Ведмеденко // Фізичне виховання в школі. – 2003. – № 4. – С. 46–49.
3. Волкова Н. П. Особливості професійної підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту для роботи з дітьми молодшого шкільного віку / Н. П. Волкова // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури та спорту в Україні : матеріали першої республіканської наук. конф. – Луцьк : Надсир'я, 1994. – С. 169–170.
4. Ильин Е. П. Психология физического воспитания : учеб. для ин-ов и фак. физ. культуры / Е. П. Ильин. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. – 487 с.
5. Лубышева Л. И. Иновационные направления педагогической системы формирования физической культуры студенческой молодежи / Л. И. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 2005. – № 4. – С. 38–46.
6. Остапенко О. Виховання в учнів 8-9 класів інтересу до занять фізичною культурою / О. Остапенко // Фізичне виховання в школі. – 2002. – № 2. – С. 19–23.
7. Платонов К. К. О системе психологии / К. К. Платонов. – М. : Мысль, 1972. – 216 с.
8. Теория и методика физического воспитания : учеб. пособие [для студ. пед. ин-тов и пед. училищ по спец. № 2115 «Нач. воен. подгот. и физ. воспитание» и № 1910 «Физ. культура»] / [Б. М. Шиян, Б. А. Ашмарин, Б. Н. Минаев и др.] ; под ред. Б. М. Шияна. – М. : Просвещение, 1988. – 224 с.
9. Ушинский К. Д. Избранные педагогические сочинения / К. Д. Ушинский ; [под ред. А. И. Пискунова (отв. ред.) и др.]. – М. : Педагогика, 1974. – Т.1 : Теоретические проблемы педагогики. – 1974. – 584 с.
10. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Богдан, 2001. – Ч. 1. – 272 с.

Анотації

Велику роль у збереженні та укріпленні здоров'я, оптимального тону організму відіграє раціональна рухова діяльність, яку для дітей і підлітків можна реалізувати на уроках фізичної культури з метою пра-

вільного формування їхніх рухових умінь і навичок, засвоєння основних принципів удосконалення фізичних якостей і виховання потреби їх реалізації не лише на уроках фізичної культури, а й у домашніх умовах, повсякденному житті. На жаль, останніми роками інтерес в учнів до фізичної активності неухильно падає. Саме тому в цій статті обґрунтовано необхідність підвищення мотиваційної сфери в учнів до занять фізичною культурою. Проаналізовано низку наукових праць щодо основних напрямів формування й підвищення в школярів бажання до фізичної активності. Особлива увага приділена розвитку інтересу до фізичної культури як складової частини мотиву. Виявлено основні фактори, які впливають на формування інтересу школярів до уроків фізичної культури.

Ключові слова: теоретичні аспекти, урок фізичної культури, учні, учитель фізичної культури, мотивація, інтерес до занять.

Оксана Бойко. Теоретические аспекты влияния мотивационных составляющих на повышение эффективности занятий по физической культуре. Большую роль в сохранении и укреплении здоровья, оптимального тонуса организма играет рациональная двигательная деятельность, которую для детей и подростков можно реализовать на уроках физической культуры с целью правильного формирования их двигательных умений и навыков, усвоения основных принципов усовершенствования физических качеств и воспитания потребности их реализации не только на уроках физической культуры, но и в домашних условиях, повседневной жизни. К сожалению, в последние годы интерес учеников к физической активности неуклонно падает. Именно поэтому в данной статье обоснована необходимость повышения мотивационной сферы в учеников к занятиям физической культуры. Проанализирован ряд научных работ относительно основных направлений формирования и повышения у школьников желания к физической активности. Особенное внимание уделяется развитию интереса к физической культуре как составляющей мотивации. Установлены основные факторы, которые влияют на формирование интереса школьников к урокам физической культуры.

Ключевые слова: теоретические аспекты, урок физической культуры, ученики, учитель физической культуры, мотивация, интерес к занятиям.

Oksana Boiko. Theoretical Aspects of Influence of Motivational Component on Increasing of Effectiveness of Physical Culture Lessons. Rational motor activity plays an important role in saving and strengthening of health and organism tone. For children and teenagers it may be realized at the lessons of physical culture for the purpose of right formation of their motor skills and abilities, mastering of physical qualities and training of necessity of their realization not only at the lessons of physical culture and at home, in every day life. Unfortunately for the last years pupils interest to physical activity is decreasing. We have analysed some scientific works concerning the main ways of formation and increasing of pupils interest to physical culture as a component of motivation. We have defined the main factors that influence on the formation of pupils interest to physical culture lessons.

Key words: theoretical aspects, physical culture lessons, pupils, physical culture teacher, motivation, interest to lessons.